

PRACE ORYGINALNE • ORIGINAL PAPERS

Powikłania przewlekłej sterydoterapii u dzieci z zespołem nerczycowym – obserwacje własne**Adverse effects of prolonged steroid therapy in children with nephrotic syndrome**

HALINA BORZĘCKA^{A-F}, MAŁGORZATA ZAJĄCZKOWSKA^{A, D, E}, MAREK MAJEWSKI^{B, E},
PRZEMYSŁAW ŚIKORA^B, EWELINA KSIĄŻEK^B, BEATA BIENIAŚ^B,
ANNA WIECZORKIEWICZ-PŁAZA^B

Klinika Nefrologii Dziecięcej Uniwersytetu Medycznego w Lublinie
Kierownik: prof. dr hab. med. Małgorzata Zajączkowska

A – przygotowanie projektu badania, B – zbieranie danych, C – analiza statystyczna, D – interpretacja danych,
E – przygotowanie maszynopisu, F – opracowanie piśmiennictwa, G – pozyskanie funduszy

Streszczenie **Wstęp.** Idiopatyczny zespół nerczycowy jest najczęściej występującą glomerulopatią u dzieci. Metodą leczenia z wyboru jest sterydoterapia.

Cel pracy. Analiza działań niepożądanych sterydoterapii stosowanej u dzieci z zespołem nerczycowym.

Materiał i metody. Analizie retrospektywnej poddano dokumentację medyczną 108 pacjentów Kliniki Nefrologii Dziecięcej UM w Lublinie z rozpoznaniem zespołu nerczycowego leczonych przewlekle sterydami.

Wyniki. W przebiegu sterydoterapii obserwowano: hirsutyzm, nadciśnienie tętnicze, otyłość i nadwagę, zaburzenia wzrastania, osteoporozę, zaćmę, cukrzycę oraz krwawienia z przewodu pokarmowego.

Wnioski. W przebiegu długotrwałej sterydoterapii mimo stosowanej profilaktyki występują powikłania.

Słowa kluczowe: sterydoterapia, powikłania, zespół nerczycowy.

Summary **Background.** Idiopathic nephrotic syndrome is the most common glomerulopathy observed in children. Prolonged steroid therapy used in the treatment of idiopathic nephrotic syndrome may result in a variety of adverse effects.

Objectives. The purpose of the study was to analyze adverse effects of prolonged steroid therapy in children with the nephrotic syndrome.

Material and methods. The study comprised 108 children with the nephrotic syndrome hospitalized in the Department of Pediatric Nephrology, Children's University Hospital in Lublin. All children were treated with prednisone.

Results. During prolonged steroid therapy in children with the nephrotic syndrome hirsutism, arterial hypertension, obesity and overweight, dwarfism, osteoporosis, cataract, diabetes mellitus and gastrointestinal bleeding occurred.

Conclusions. During prolonged steroid therapy despite of appropriate prophylaxis adverse effects may develop.

Key words: steroid therapy, adverse effects, nephrotic syndrome.

Wstęp

Idiopatyczny zespół nerczycowy jest najczęściej występującą glomerulopatią u dzieci do 12. roku życia. Jego częstość szacuje się na 16/100 000. Metodą leczenia z wyboru jest sterydoterapia [1, 2]. Długotrwałe leczenie sterydami stwarza ryzyko pojawienia się działań niepożądanych. Wśród nich wymienić należy: nadciśnienie tętnicze, jatrogenny zespół Cushinga, zahamowanie wzrostu, zmniejszenie masy mięśniowej, osteoporozę, trądzik, hirsutyzm, rozstępy skórne, zmniejszenie tolerancji węglowodanów, cukrzycę, zaćmę, zaburzenia żołądkowo-jelitowe, infekcje grzybicze, zaburzenia

funkcjonowania ośrodkowego układu nerwowego, hipokaliemię, hiperkalciurię [3].

Cel pracy

Celem pracy była analiza działań niepożądanych sterydoterapii stosowanej u dzieci z zespołem nerczycowym (ZN).

Materiał i metody

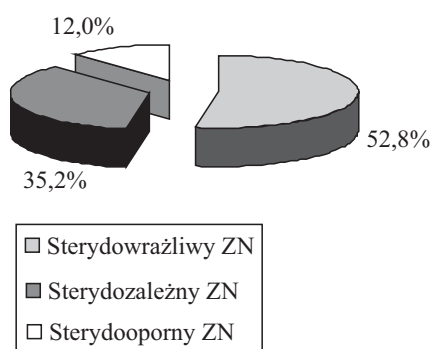
Analizie retrospektywnej poddano dokumentację medyczną pacjentów z ZN hospitalizowanych

w Klinice Nefrologii Dziecięcej UM w Lublinie w okresie od 1.01.2010 do 30.12.2011 r.

Wyniki

W analizowanym okresie hospitalizowano 108 dzieci z ZN: 32 dziewczynki (29,4%) i 76 chłopców (70,4%) w wieku od 1,2 do 18 lat (średnio 7,1 lat) (ryc. 1).

U 52,8% pacjentów rozpoznano sterydowrażliwą, u 35,2% sterydozależną, a u 12% sterydooporną postać choroby (ryc. 1).

Rycina 1. Postać kliniczna ZN u badanych pacjentów

U wszystkich dzieci w leczeniu stosowano prednizon przez okres od 4 tygodni do 10 lat (średnio 2,3 roku). U części dzieci dodatkowo do terapii włączono endoxan (16,7%) lub cyklosporynę (31,5%). U wszystkich pacjentów przez cały czas sterydoterapii stosowano suplementację witaminą D₃, podawano preparaty wapnia oraz stosowano leki osłaniające śluzówkę żołądka. U 41,7% choroba przebiegała z nadciśnieniem, które rozpoznano po 4 tygodniach do 2 lat od chwili rozpoczęcia sterydoterapii. U 80% pacjentów obserwowano hirsutyzm. Otyłość i nadwagę rozpoznano u 34,2% chorych, zaburzenia wzrastania – u 9,3%. U 8,3% pacjentów stwierdzono osteoporozę, w tym u 1 chłopca powikłaną wielopoziomowym, kompresyjnym złamaniem kręgów kręgosłupa piersiowego

u lędźwiowego. Zaćmę rozpoznano u 4,6% dzieci, cukrzycę – u 2,8%, krwawienia z przewodu pokarmowego – u 1,9% pacjentów (ryc. 2).

Dyskusja

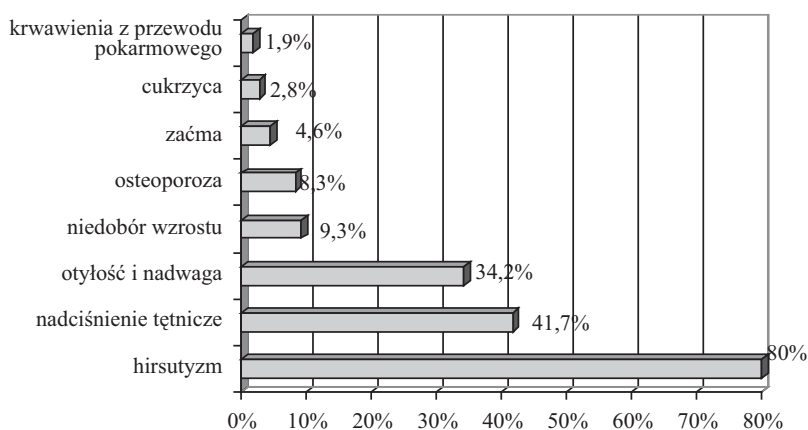
Ryzyko pojawienia się działań ubocznych sterydoterapii wzrasta wraz z wydłużaniem się czasu jej stosowania. W pracy analizowano objawy uboczne u dzieci z ZN leczonych glikokortykosteroidami (GCS) przez okres od 4 tygodni do 10 lat. Jednym z najczęściej obserwowanych objawów ubocznych były zaburzenia dotyczące rozwoju fizycznego. Sterydy wpływają na szereg procesów metabolicznych. Wzrost glikemii powoduje hiperinsulinemię oraz insulinooporność. Utrzymująca się hiperinsulinemia i wzmożone łaknienie prowadzą do nadwagi i otyłości. Stosowane GCS zmieniają rozmieszczenie tkanki tłuszczowej nadając chorym charakterystyczny wygląd [3]. Nadwagę lub otyłość rozpoznano u 34,2% chorych. U 9,3% dzieci obserwowano cechy niskorosłości.

Systematyczna ocena parametrów rozwoju somatycznego dzieci z ZN ułatwia odpowiednio wczesne zdefiniowanie zaburzeń metabolicznych, co pozwala na modyfikowanie leczenia farmakologicznego oraz dietetycznego, a w konsekwencji może wpływać pozytywnie na końcowy efekt terapeutyczny.

Otyłość jest czynnikiem ryzyka rozwoju nadciśnienia tętniczego, które obserwowano u 41,7% dzieci, co może być wynikiem samej choroby, jak również stosowanej sterydoterapii. Pacjenci tacy wymagają stałej kontroli, leczenia farmakologicznego i dietetycznego, gdyż źle kontrolowane ciśnienie może być przyczyną powikłań wielonarządowych.

U 2,8% badanych dzieci wystąpiła cukrzyca posterydowa, co wymagało zmiany leczenia na immunosupresyjne (cyklosporyna, cyklofamid).

Groźnym powikłaniem sterydoterapii jest osteoporoza prowadząca do patologicznych złamań. Stosowanie GCS powoduje zmniejszenie wchłaniania wapnia w przewodzie pokarmowym i ha-

Rycina 2. Objawy uboczne przewlekłej sterydoterapii u badanych dzieci

mowanie jego wchłaniania zwrotnego w cewkach nerkowych, co prowadzi do ujemnego bilansu wapniowego i wtórnej nadczynności przytarczyc. GCS hamują także proliferację i czynność osteoblastów. W konsekwencji następuje zahamowanie procesów kościotworzenia z jednoczesnym pobudzeniem resorpcji tkanki kostnej [4]. Pierwszym etapem profilaktyki i leczenia osteoporozy posterydowej jest uzupełnianie niedoborów wapnia oraz podawanie aktywnych metabolitów witaminy D [5, 6]. Przeprowadzone badania wskazują, że mimo stosowanej wczesnej profilaktyki u 8,3% pacjentów występuje osteoporoza.

Częstość występowania zaćmy u dzieci z ZN leczonych przewlekłe GCS oceniana jest przez różnych autorów na 10–17% [7, 8]. W badaniach własnych zaćmę obserwowano u 4,6% pacjentów.

Najrzadziej wśród objawów ubocznych przewlekłego stosowania GCS wystąpiły krwawienia z przewodu pokarmowego. Dotyczyło to tylko 1,9% pacjentów. Wszystkie dzieci w trakcie leczenia otrzymywały leki osłaniające śluzówkę żołądka przed drażniącym działaniem GCS.

Wnioski

W przebiegu długotrwałej sterydoterapii mimo stosowanej profilaktyki występują powikłania, w tym osteoporoza zagrażająca złamaniami i zaćma wymagająca leczenia operacyjnego.

Obserwowane powikłania skłaniają do wczesnego zastępowania sterydoterapii innymi schematami leczenia.

Piśmiennictwo

1. Sieniawska M, Wysznińska T. *Nefrologia dziecięca*. Warszawa: Oinpharma; 2003.
2. Taraszkiewicz J, Hyla-Klekot L, Wystrychowski A. Idiopatyczny zespół nerczycowy na podłożu zmian minimalnych – aspekty patologiczne „wczoraj i dziś”. *Nefrol Dial Pol* 2009; 13: 244–249.
3. Wang M. The role of glucocorticoid action in the pathophysiology of the metabolic. *Syndrome Nutrit Metabol* 2005; 2: 5–54.
4. Papierska L, Rabijewski M. Osteoporoza posterydowa. *Pol Arch Med Wewn* 2007; 117(8): 363–369.
5. Bak M, Serdaroglu E, Guclu R. Prophylactic calcium and vitamin D treatments in steroid-treated children with nephrotic syndrome. *Pediatr Nephrol* 2006; 21: 350–354.
6. Doga M, Mazziotti G, Bonadonna S, et al. Prevention and treatment of glucocorticoid-induced osteoporosis *J Endocrinol Invest* 2008; 31(Suppl. 7): 53–58.
7. Ng J, Wong W, Law R, et al. Ocular complications of paediatric patients with nephrotic syndrome. *Clin Experiment Ophthalmol* 2001; 29(4): 239–243.
8. Spadło A, Orawiec B, Niwald A, i wsp. Ocena narządu wzroku u dzieci z zespołem nerczycowym. *Przegl Pediatr* 2004; 34(3/4): 225–227.

Adres do korespondencji:

Dr n. med. Halina Borzęcka
Klinika Nefrologii Dziecięcej UM
ul Chodźki 2
20–093 Lublin
Tel.: 81 71-85-470
E-mail: halbo@interia.pl

Praca wpłynęła do Redakcji: 31.01.2012 r.

Po recenzji: 27.02.2012 r.

Zaakceptowano do druku: 20.03.2012 r.